

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Камелия Генкова Христова-Йорданова
„От благовестие към Благовещение. Шест слова за блага вест
в рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски”

Дисертационният труд е посветен на изследване на шест слова от шестима византийски автори в средновековен славянски превод, поместени в два от големите рилски панигирици от XV в. Изборът на темата беше продиктуван от интереса на докторантката към мотива за благовестието и неговото развитие в еврейската култура и последвалата му трансформация в християнството. Същевременно желанието и на докторантката, и на научната ѝ ръководителка беше тя да работи с конкретен езиков средновековен материал, който да анализира от различни аспекти. Спряхме се на двата големи рилски панигирика, защото те съдържат много ценни текстове, както от езикова, така и от литературна гледна точка, а досега са привличали вниманието на изследователите почти само с оригиналните произведения на старобългарската литература, но не и с преводните текстове, които се пазят в тях.

Шестте слова бяха подбрани така, че да са от шестима различни византийски автори (Андрей Критски, Атанасий Александрийски, Теодор Студит, Григорий Нисийски, Григорий Неокесарийски, Йоан Дамаскин), за да може да се видят различни подходи към темата за благовестието. Това затрудни задачата на докторантката, защото трябваше да работи с шест текста, различни като стилистика, но пък ѝ предостави по-интересен материал за сравнение и ѝ позволи да се запознае с различните подходи на шестима от най-видните византийски патристи. Също така за избора на словата имаше значение и това, че се откриват само в новоизводни сборници и по-всяка вероятност са преведени за първи път през XIV или XV в. Това позволи на докторантката да се съсредоточи върху синхронен анализ на текстовете, без да се усложнява задачата ѝ с проследяване на историята на превода и сравняване на различни редакции или на различни преводи. Друго обстоятелство, което повлия върху избора точно на тези шест слова, е това, че и шестте имат идентифицирани (в непубликувания II том на Описа на ръкописите от Рилския манастир, който ни беше любезно предоставен от Боряна Христова) и достъпни гръцки оригинали.

Дисертацията се състои от увод, четири глави и заключение и е в обем от 378 страници. Тук обаче ще представя труда не в последователността на изложението в него, а в хронологията на работата, която беше извършена през трите години на докторантурата.

Най-напред докторантката се зае да подготви издания на шестте слова с наборен текст с разделяне на думите, в който максимално се отчитат особеностите на ръкописите – с отбелязване на всички надредни знаци и на червенослова. Тази задача не е никак лека дори за опитни медиевисти, тъй като двата ръкописа са писани с ресавски правопис, в която, се получават твърде много омонимни форми, поради това, че е безюсов. Това, което ѝ помогна в работата, е високата степен на грамотност на двамата книжовници. Същевременно тя се запозна с проучванията върху Рилския книжовен център, особено през XV в., и върху книжовното наследство на Владислав Граматик и Мардарий Рилски. За публикацията на текстовете докторантката ползваше фотокопия на ръкописите от Дигиталния архив „Българска ръкописна книга“.

След като разполагаше с набрания текст на словата, Камелия Христова-Йорданова пристъпи към техния анализ. Целта беше да се направи езиков анализ на словата, като се изберат някои техни основни характеристики. Бяха избрани сложните думи, притежателните прилагателни и названията на Богородица. Сложните думи бяха избрани, тъй като те са представителни за лексиката на преводача, както и за неговия избор при предаване на гръцките лексеми. По принцип при подобни изследвания винаги се разглеждат и сложните думи, така че вече има доста публикации на тази тема, което дава възможност за съпоставка с други преводни и оригинални творби от същата епоха, а същевременно се събира корпус от старобългарски композита, към който разглежданата дисертация дава своя принос. При анализа на сложните думи докторантката винаги правеше съпоставка с гръцките текстове на словата.

Притежателните прилагателни бяха избрани, защото те са типична славянска особеност и в старобългарски имат широка употреба за изразяване не само на притежание, а и на всякакъв вид атрибуция, както и на субектна и обектна функция. Досега почти не е обръщано внимание на тяхната употреба в текстове, възникнали след старобългарската епоха, затова беше интересно да се види как се употребяват в преводни текстове, създадени през XIV или XV в. Бяха ексцерпирани и анализирани всички прилагателни за индивидуално и колективно притежание. И тук изследването беше проведено в съпоставка

с гръцките оригинали на хомилиите. Наблюденията на докторантката показаха, че притежателните прилагателни и в тази епоха имат широка употреба, като в повечето случаи превеждат гръцки родителен падеж и значително по-рядко – гръцки притежателни прилагателни. Макар и не многобройни, има случаи и на субектна употреба на прилагателните, главно образувани от собствени имена. Случаите на обектна употреба са само няколко.

Имената на Богородица бяха избрани, защото четири от шестте слова са посветени на богородични празници (Рождество Богородично и Благовещение), а и в двете слова за Рождество на Йоан Предтеча богородичната тема е основна. Същевременно в някои от словата тези названия са многобройни и разнообразни, а в други се използват само по няколко, при това – само най-стандартните. Най-голям брой имена на Богородица има в Словото от Андрей Критски за Рождество Богородично, затова те бяха разгледани най-подробно при анализа на това слово. При всяко от названията е отбелязано библейското място, на което се основава, посочено е гръцкото съответствие, направен е смислов, етимологичен и словообразователен анализ на всяка от думите, както и съпоставка с други старобългарски и среднобългарски паметници при употребата на съответната дума. По този начин се осъществява и анализ на част от библейските цитати в словата. Камелия Йорданова представя образцово филологическо изследване и не случайно нейната обемиста статия на тази тема беше публикувана в списание „Старобългарска литература”, едно от най-авторитетните палеославистични списания, в което публикуват утвърдени учени и рядко на страниците му има материали от докторанти.

Към езиковия анализ докторантката добави и стилистичен анализ, както на композицията на словата и ролята на наратива, диалога, хайретизмите, паралелните конструкции и риторичните въпроси в тях, така и на отделните стилистични похвати в цялостния текст на всяка от хомилиите. При анализа бяха отбелязани и някои от библейските цитати и тяхната роля в структурата на текстовете. В тази част също беше правена съпоставка с гръцките текстове, но само при някои от стилистичните похвати, които позволяват сравнение на лексикално равнище, без да се изисква анализ на синтаксиса. Същевременно при анализа авторката отбелязва и някои характеристики на превода, които нямат опора в гръцкия текст – алитерациите и част от етимологичните фигури.

По време на специализацията си във Виена докторантката имаше възможност да се запознае с богатата научна литература върху темата за благовестието и Благовещението и в уводната част на труда представи накратко проучванията върху този проблем, като ги отнесе към изследваните от нея произведения.

Заключението на дисертацията обобщава наблюденията над всяко от словата и съдържа изводи за всяка от разглежданите особености и начина, по който чрез нея се характеризират преводаческите похвати. В тази заключителна част е даден общ списък на сложните думи с гръцките им съответствия по лексеми, като са отделени и 60 редки композита, които бяха потърсени в над 25 речника на старобългарски и среднобългарски преводни и оригинални паметници. Съпоставката показва, че в разглежданите слова има 24 сложни думи, които не се откриват в нито един от публикуваните досега речници. Заключението на дисертацията е много подробно и задълбочено и обхваща над 60 страници.

Наистина, тези слова могат да бъдат анализирани от още аспекти, както на лексикално, така и на стилистично равнище, да се направи по-подробна съпоставка с гръцките оригинали, но дисертационният труд, представен за защита, е цялостно и добре структурирано изследване с несъмнени приноси. Трява да отбележа, че по време на вътрешната защита в Катедрата по кирилометодиевистика към труда бяха отправени редица препоръки и дисертантката се съобрази с повечето от тях и за няколко седмици пререструктурира и допълни работата си, като прибави още над 50 страници към дисертацията.

В заключение мога да кажа, че Камелия Христова-Йоряднова прояви отлични изследователски качества по време на своята докторантура. В дисертацията си тя демонстрира умение за работа с ръкописни източници и прецизно предаване на текстовете от ръкописите; способност за анализ на средновековен текст, като от езикова, така и от стилистична гледна точка, умение за работа с гръцки текстове (засага на лексикално равнище), сериозен аналитичен подход и умение за обобщения и обосновани изводи. Голямо значение има също способността ѝ за собствен и оригинален подход към средновековния материал. Приносите на дисертацията са безспорни. Те са както в образцовата публикация на текстовете, така и в техния анализ, в лексикографския принос при сложните думи, в представянето на стилистичните особености на тези творби, както в

гръцкия оригинал, така и при превода. Съществен е приносът на докторантката при анализа на названията на Богородица и тяхната употреба в средновековните текстове, както и в изясняването на различните авторски подходи при темата за благата вест. Като научна ръководителка мога да кажа, че по време на доктурантурата Камелия Йорданова прояви търпение и упоритост, самокритичност и готовност многократно да поправя текста си, за да го усъвършенства. Тя изяви и своите способности за работа с филологически материал, за анализ на средновековни текстове и за обобщаване на събраните данни.

Поради изброените качества на дисертацията убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на Камелия Христова-Йорданова образователната и научна степен доктор и изразявам пред всички присъстващи своята увереност, че пред нас стои перспективен млад учен с големи възможности за работа в областта на старобългаристиката. От нея ще очакваме за в бъдеще много нови научни постижения.

16.09.2018

проф. дфн Искра Христова-Шомова